

OD ADAPTACJI DO EDUKACJI, CZYLI PLAKATY FILMOWE W PRAKTYCE SZKOLNEJ

DOMINIKA BYCZEK

Uniwersytet Gdański / University of Gdańsk
domabyczek@gmail.com
ORCID 0009-0000-8107-0753

PRZYCZYNEK DO POWSTANIA ARTYKUŁU

Plakaty filmowe bez wątpienia otwierać mogą wiele furtek interpretacyjnych w umysłach osób, które znają różne konteksty historycznoliterackie, polityczne czy związane z historią sztuki. Stąd ich obecność na konferencjach naukowych¹, wykładach studenckich i w rozważaniach badaczy różnych dziedzin z zakresu humanistyki i jej pogranicza². Szczególnie istotny z punktu widzenia dalszych rozważań okazać się może opublikowany dwie dekady temu w pracy zbiorowej *Od teatru żaków do Internetu. O edukacji humanistycznej w szkole* tekst Janusza Plisieckiego, który wprost zdefiniował plakat filmowy jako „rodzaj grafiki”³ i umieścił go w edukacji szkolnej. Można więc powiedzieć, że już co najmniej dwadzieścia lat temu plakat filmowy miał szansę dumnie wkroczyć na lekcje języka polskiego, wzbogacając interpretację uczniowską i dając nauczycielom nowe możliwości w zakresie tworzenia ciekawych materiałów dydaktycznych czy nawet całych scenariuszy lekcji opartych na analizach takich dzieł. Teoretycznych propozycji

¹ Przykładem może być konferencja naukowa zorganizowana 24 lutego 2023 roku przez Redakcję „Załącznika Kulturoznawczego” (WNH UKSW) oraz Zakład Filmu i Mediów (WF UG) *Polski plakat filmowy*.

² Mówiąc o tekstach z pogranicza, warto wskazać choćby artykuł *Plakat filmowy jako forma komunikacji marketingowej* Aleksandry Smoczyńskiej („Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Cultura” 2011, t. 2, s. 113–125).

³ J. Plisiecki, *Plakat filmowy jako rodzaj grafiki*, w: *Od teatru żaków do Internetu. O edukacji humanistycznej w szkole*, red. B. Myrdzik, Lublin 2003, s. 63.

w tym zakresie powstało przez ten czas wiele – trudno jednak określić, w jak dużej mierze są one rzeczywiście wykorzystywane przez nauczycieli w codziennej praktyce szkolnej.

Przyczynkiem do napisania artykułu była moja obserwacja dotycząca tego tematu. Na co dzień, w praktyce zawodowej, prowadzę zajęcia w placówce zajęć dodatkowych i spotykam się z około pięćdziesięcioma uczniami pochodzącymi z różnych szkół z regionu: których uczą różni nauczyciele, którzy są na różnych poziomach edukacyjnych i którzy są w różnym wieku (od trzeciej do ósmej klasy szkoły podstawowej). Ankietowani byli uczniami szkół zarówno miejskich (miasto powyżej dwustu tysięcy mieszkańców), jak i wiejskich⁴. Wśród uczniów tych przeprowadziłam anonimową ankietę, w której zadałam jedno proste pytanie: „Czy plakaty filmowe są omawiane na lekcjach języka polskiego w Twojej szkole?”. Wcześniej ustnie doprecyzowałam, co kryje się pod pojęciem plakatu filmowego, by uczniowie nie mieli wątpliwości, jak zrozumieć zadane im pytanie. Ankietowani mieli możliwość zaznaczenia kratki przy słowie „tak” lub słowie „nie”. Ku mojemu zaskoczeniu sto procent badanych zazaczyło odpowiedź „nie”. Badanie pokazało więc, że moje zajęcia (pozaszkolne) są pierwszymi, na których ta grupa uczniów spotyka się z plakatem filmowym jako dziełem będącym podstawą interpretacji. Trudno określić, na ile reprezentatywna jest ta grupa w skali Polski, ale podobne pytanie zadałam również w grupie Egzamin ósmoklasisty 2022 na Facebooku⁵, zrzeszającej ponad 250 tysięcy użytkowników z całej Polski. Umożliwiłam ankietowanym kliknięcie opcji „tak” lub „nie”. Zdecydowanie przeważała odpowiedź „nie” (il. 1). Wyniki tej ankiety pokrywają się zatem z wynikami ankiety przeprowadzonej przeze mnie w placówce edukacyjnej. W obu przypadkach wyniki wskazują zatem na pilną potrzebę podjęcia tego tematu i na tę potrzebę właśnie chcę odpowiedzieć niniejszym tekstem.

Pozostają również pod wpływem wspaniałej dydaktyk Marii Szoski, którą przed laty dane mi było poznać podczas zajęć z zakresu nauczania języka polskiego na Uniwersytecie Gdańskim. Podkreślała ona wielokrotnie, podczas swoich niezwykle inspirujących młodych dydaktyków zajęć, rolę

⁴ Uczniowie wybranych szkół gminy wiejskiej Kosakowo oraz miasta Gdynia.

⁵ Egzamin ósmoklasisty 2022, <https://www.facebook.com/groups/203908747213650> (dostęp 3.10.2023).

Il. 1. Wyniki ankiety przeprowadzonej w grupie Egzamin ósmoklasisty 2022 na Facebooku

filmu we współczesnej edukacji polonistycznej, ponadto wydała obszerną publikację zatytułowaną *Trudna obecność. Film w edukacji polonistycznej a interpretacja*, prezentującą konkretne sposoby pracy z dziełami filmowymi na lekcjach języka polskiego. Książka ta stanowić może swego rodzaju podręcznik nauczyciela dla tych dydaktyków, którzy chcieliby włączyć analizę dzieł filmowych w tok lekcji języka polskiego i wyjść poza schemat „oglądania filmu zamiast czytania lektury”. Tam też Maria Szoska wskazuje wprost, że:

Analiza [wprowadzonej w roku 2017 nowej podstawy programowej do języka polskiego do ośmioklasowej szkoły podstawowej i czteroletniego liceum – dop. D.B.] pokazuje, że ponownie trzeba będzie apelować o konieczność edukowania filmowego (czy szerzej – medialnego) dzieci i młodzieży, gdyż kształcenie w tym zakresie zmarginalizowano, choć równocześnie założono, że uczniowie takie kompetencje posiadają i to w stopniu bardzo rozwiniętym, o czym świadczy propozycja filmów do szkolnej interpretacji w liceum⁶.

Alternatywnego podręcznika prezentującego sposoby pracy z plakatem filmowym jeszcze nie ma, dlatego też niniejszym artykułem podnieść chcę – odpowiadając niejako na apel Marii Szoski – tę kwestię jako ważną i wartą

⁶ M. Szoska, *Trudna obecność. Film w edukacji polonistycznej a interpretacja*, Gdańsk 2019, s. 7–8.

dalszych rozważań naukowych. Ważność tego zagadnienia podkreślona została również w opracowaniu *Olimpiada wiedzy o filmie i komunikacji społecznej*, w którym to zamieszczono nawet szczegółowe kryteria oceny plakatu filmowego, możliwe do wykorzystania z powodzeniem podczas lekcji⁷. W zaproponowanych kryteriach położono nacisk na analizę kompozycji, kolorystyki, kształtów, postaci i obiektów, liternictwo, symbole, aluzje i nawiązania kulturowe, sformułowanie hipotezy interpretacyjnej oraz poparcie jej argumentami. Częściowo zbieżne z tymi propozycjami oceny będą zaprezentowane w dalszej części tekstu pomysły interpretacyjne, pozwalające na efektywną pracę z artystycznym plakatem filmowym podczas lekcji w szkolne. Zanim jednak przejdę do tego zagadnienia, podnieść muszę kwestię niejednorodności materiału dydaktycznego, jakim są plakaty filmowe.

FOTOGRAFICZNE I ARTYSTYCZNE PLAKATY FILMOWE

Wskazane powyżej rozróżnienie, zaczerpnięte przeze mnie od Justyny Hanny Budzik i Marty Kasprzak⁸, doskonale obrazuje podział, z którym borykać się muszą w praktyce szkolnej nauczyciele podsuwający uczniom teksty kultury będące plakatami filmowymi. Trudno bowiem wrzucić te dwa rodzaje plakatów do jednego „worka interpretacyjnego” – inne będą zarówno narzędzia pracy z fotograficznym i artystycznym plakatem, jak i konkluzje po ich analizie. Pokróćce postaram się zatem przybliżyć zaproponowany przez badaczki podział oraz dookreślić wyżej wymienione rodzaje plakatów filmowych, kładąc nacisk właśnie na ich potencjał dydaktyczny.

Plakaty fotograficzne to plakaty, których:

kompozycja opiera się na kadrach lub fotosach filmowych. Ten typ plakatu filmowego nie cieszy się przesadnym uznaniem krytyki i badaczy, na co niewątpliwie wpływ mają chybione realizacje, których polskie odsłony obśmiewane

⁷ FINA, *Olimpiada wiedzy o filmie i komunikacji społecznej. Poradnik dla uczniów i nauczycieli*, <https://fina.gov.pl/wp-content/uploads/2021/09/Poradnik-dla-uczniow-i-nauczycieli.pdf> (dostęp 30.08.2023).

⁸ Zob. J.H. Budzik, M. Kasprzak, *O pewnej tendencji (współczesnego) kina francuskiego... „Kino przedmieść” i jego wizualne parateksty na przykładzie „Nienawiści” Mathieu Kassovitz’a i „Nieustraszonej” Danielle Arbid, „Panoptikum” 2020, s. 152.*

są między innymi przez twórców facebookowego fanpage'u „Polska Szkoda Plakatu” (<https://www.facebook.com/PolskaSzkodaPlakatu/>)⁹.

Przykłady takich plakatów znamy chociażby z wiat przystankowych, bannerów w przestrzeni miejskiej czy ekspozycji kin – z reguły film prezentują twarze lub całe sylwetki postaci niemalże wyciętych z kadru filmowego. Plakatów fotograficznych nie brakuje również wśród tych, które mogą podlegać interpretacji szkolnej, bo dotyczą czytanych przez uczniów lektur, np. *Quo vadis* (2001) w reżyserii Jerzego Kawalerowicza czy *Kamienie na szaniec* (2014) w reżyserii Roberta Glińskiego¹⁰. Na pierwszy rzut oka – niezależnie od tego, czy będzie to oko doświadczzonego dydaktyka, czy zupełnego laika w kwestii nauczania – plakaty te wydają się nie mieć wielkiej wartości interpretacyjnej. Ten rodzaj, wśród wszystkich plakatów odnoszących się do adaptacji szkolnych lektur, zdecydowanie przeważa nad plakatem artystycznym, o czym zresztą z nutą krytycyzmu pisała przed kilku laty Elwira Bolek, która wskazywała, że „współczesny plakat filmowy zazwyczaj nie jest bowiem artystyczny, znaki werbalne i wizualne na nim nie grają, a interpretacja obrazu ogranicza się do rozpoznania twarzy aktorów pierwszoplanowych”¹¹. Badaczka, zwracając uwagę na proporcje rodzajów plakatów, dotknęła jednocześnie kwestii interpretacyjnych i zupełnie niesłusznie zamknęła drogę interpretacji opartą na rozpoznawaniu twarzy aktorów i odgrywanych przez nich postaci. Możliwość jest jednak dużo więcej, z czym również zgadzają się Justyna Hanna Budzik i Marta Kasprzak, które twierdzą, że:

[t]rafnie dobrany kadr z filmu lub zainscenizowany fotos mogą być również odczytywane jako wizualna synekdocha (*pars pro toto*), a kolaż zdjęć – jako towarzysząca filmowej narracji (a więc paratekstualna) opowieść alternatywna, uruchamiająca w umyśle odbiorcy sferę domysłów. Wybór materiału

⁹ Ibidem.

¹⁰ Zob. Filmweb.pl, „*Quo Vadis*”. *Plakaty*, <https://www.filmweb.pl/film/Quo+vadis-2001-1311/posters> (dostęp 15.04.2023); Filmweb.pl, „*Kamienie na szaniec*”. *Plakaty*, <https://www.filmweb.pl/film/Kamienie+na+szaniec-2014-682011/posters> (dostęp 15.04.2023).

¹¹ E. Bolek, *Interpretacja plakatu artystycznego jako działanie na tekstach*, w: *Działania na tekście. Przekład – redagowanie – ilustrowanie*, red. S. Niebrzegowska-Bartmińska, M. Nowosad-Bakalarczyk, T. Piekot, Lublin 2015, s. 258.

fotograficznego oraz tekstowego (nazwiska, cytaty, slogany reklamowe) mogą stanowić przyczynek do rozważań dotyczących strategii promocyjnej filmu i prognozowanych przez producenta i dystrybutora oczekiwań odbiorców¹².

Trudno więc zgodzić się ze stwierdzeniem, że plakaty fotograficzne były niemal nieprzydatne w praktyce szkolnej, tym bardziej, że „omówienie plakatów filmowych – również tych o profilu »nieartystycznym« – stanowi filar licznych materiałów dydaktycznych¹³, z których nauczyciele korzystają.

Plakaty artystyczne to natomiast – jak już częściowo można było to wywnioskować z rozważań na temat plakatu fotograficznego – te plakaty ambitniejsze, przekazujące określone treści lub informacje w sposób artystyczny i estetyczny. Wspominana już Elwira Bolek w następujący sposób definiuje ten rodzaj plakatu filmowego:

Pod pojęciem plakat artystyczny rozumiem taki wytwór, w którym systemy znakowe (werbalne i pozawerbalne) grają ze sobą, uzupełniając się, pozwalają na wielość interpretacji. Jednocześnie plakat artystyczny powinien wyróżniać się wysokimi walorami graficznymi (malarскими, rysunkowymi, przełożonymi na język grafiki użytkowej) i estetycznymi¹⁴.

Plakatów o walorach estetycznych wyższych od tych, które mają plakaty fotograficzne, ze świecą szukać można wśród plakatów tworzonych do adaptacji lektur szkolnych. Znalezienie takich dzieł jest jednak możliwe, czego dowodem mogą być tworzone jeszcze najprawdopodobniej ręcznie plakaty filmowe autorstwa Jerzego Skarżyńskiego do *Lalki* (1968) w reżyserii Wojciecha Hasa czy plakat Jerzego Flisaka do filmu *Mały Książę* (1974) w reżyserii Stanleya Donena¹⁵. Warto tu przywołać sformułowanie Witolda

¹² J.H. Budzik, M. Kasprzak, *O pewnej tendencji (współczesnego) kina francuskiego...*, op. cit., s. 152.

¹³ Ibidem.

¹⁴ E. Bolek, *Interpretacja plakatu artystycznego jako działanie na tekstach*, op. cit.

¹⁵ Zob. Galeria Plakatu, „*Lalka*” / „*The Doll*” (1), Polish Movie Poster, <https://galeriaplaku.com.pl/3273-lalka-the-doll-1-polish-movie-poster.html> (dostęp 15.04.2023); Galeria Plakatu, „*Lalka*” / „*The Doll*” (2), Polish Movie Poster, <https://galeriaplaku.com.pl/3272-lalka-the-doll-2-polish-movie-poster.html> (dostęp 15.04.2023); Galeria Plakatu, „*Mały Książę*”, plakat filmowy, Jerzy Fisak, <https://galeriaplaku.com.pl/1896-maly-ksiazek-plakat-filmowy-jerzy-flisak.html> (dostęp 15.04.2023).

Bobińskiego, dydaktyka literatury, który jasno wskazał, że literatury wręcz „nie można rozpatrywać w oderwaniu od szerszej rzeczywistości kulturowej, której jest twórczym składnikiem”¹⁶, a więc trudno byłoby badać ją także bez kontekstu adaptacji filmowej czy plakatu do tej adaptacji stworzonej. Być może powinno się – zgodnie z tym, co badacz postulował już przed laty¹⁷ – zredefiniować przedmiot język polski i uznać, że jego najważniejszą funkcją jest nie tyle uczenie o literaturze i samym języku, ile o szeroko pojętej kulturze, w tym także kulturze medialnej.

PROPOZYCJE WYKORZYSTANIA PŁAKATÓW FILMOWYCH W PRAKTYCE SZKOLNEJ

Po zarysowaniu aktualnej pozycji plakatu filmowego w edukacji szkolnej, przejść mogą zatem do zaprezentowania pól interpretacyjnych, które mogą poszerzyć analizę i odbiór lektur szkolnych. Analiza szkolna tekstów kultury nie powinna być nigdy pozostawiona sama sobie, a zawsze skoncentrowana na konkretnym elemencie, aspekcie. Dużo mniej efektywne będą polecenia typu „Zinterpretuj ten wiersz”, „Zinterpretuj ten obraz” niż polecenia konkretne, pokazujące uczniowi możliwą drogę interpretacji, np. „Zinterpretuj kolory pojawiające się w tym wierszu – jak mają się do jego tekstu?” czy „Zinterpretuj postawę postaci zaprezentowanych na obrazie – co wyrażają ich pozy?”. Przykłady takich właśnie, konkretnych pól interpretacyjnych, wskażę w dalszej części tekstu.

Analizując plakaty filmowe w praktyce szkolnej, warto zwrócić uwagę na: 1. emocje i nastroje w odbiorze plakatu; 2. kolorystykę; 3. elementy graficzne na plakacie; 4. liternictwo; 5. kompozycję; 6. (ro)zbieżności z tekstem; 7. konteksty; 8. wybór elementów na plakacie.

¹⁶ W. Bobiński, *Film fabularny w dydaktyce literatury – spojrzenie w podwójnej perspektywie*, w: *Przygotowanie ucznia do odbioru różnych tekstów kultury*, red. A. Janus-Sitarz, Kraków 2004, s. 151.

¹⁷ Zob. W. Bobiński, *Oswoić, poznać, przyjąć. Film jako przestrzeń polonistycznych spotkań z Innym i innością*, w: *Edukacja polonistyczna wobec Innego*, red. A. Janus-Sitarz, Kraków 2014, s. 100.

EMOCJE I NASTROJE

Pytanie o emocje wobec przeczytanego tekstu literackiego i nastroje, jakie on wzbudza, niejako na stałe wrosło już w edukację polonistyczną. Emocjom w literaturze poświęcono zresztą wiele prac badawczych¹⁸. Pytanie o emocje łatwo przełożyć można również na język plakatu filmowego. Warto pytać uczniów wprost o to, jakie emocje i nastroje dany plakat w nich wywołuje, warto również zestawiać ich odpowiedzi z tymi, których udzielają na pytanie o emocje i nastroje wywoływane przez okładkę lektury. Może zasadne byłoby również zdekonstruowanie powiedzenia „nie oceniał książki po okładce” (a filmu po plakacie?). Najważniejsze, by nie zadawać tych pytań na samym początku omawiania lektury (a raczej – nie tylko wtedy!), ponieważ zawsze „dla powstawania emocji ważne jest znaczenie, jakie danemu zjawisku nadaje podmiot”¹⁹. Trudno oczekiwać, by to znaczenie zostało odkryte na początku omawiania lektury (przez część – oby nie większość – uczniów nawet nieprzeczytanej). Rozmawiając o emocjach i nastrojach, poruszyć można też kwestię opinii ucznia na temat plakatu filmowego – tu dobrą strategią dydaktyczną jest zaprzeczenie zdaniu ucznia, podanie kontrargumentu tak, by pozwolić uczniowi raz jeszcze zmierzyć się ze swoim poglądem. Zwraca na to uwagę Ilona Bujnowicz-Szewczyk, która podkreśla, że „element drobnej dyskusji nauczyciela z uczniem lub ucznia z uczniem jest wskazany, uczy obrony własnego stanowiska”²⁰.

¹⁸ Zob. M. Domurad, *Portret emocjonalny karierowicza? Powieść Edwarda Kupiszewskiego „Za grzechy cudze i własne”*, w: *Emocje. Język. Literatura*, red. D. Staniewska, Kraków 2016, s. 199–211; K. Kuczkowska-Golińska, *Strategie unieważniania emocji w teatrze współczesnym*, w: *ibidem*, s. 253–265; D. Michułka, S.W. Światała, Ł. Gregorowicz, *Czytanie pamięci: cisza, czas i emocje w opowiadaniach Idy Fink*, „Slavica Wratislaviensia. Wielkie Tematy Kultury w Literaturach Słowiańskich” 2021, nr 173, s. 303–314.

¹⁹ A. Witczak, *Emocje, czyli o poszukiwaniu językowych środków ekspresywności w listach anonimowych*, „Linguistische Treffen in Wrocław” 2020, Vol. 17(1), s. 343. Tekst dostępny również online: http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-6123f61a-726a-4869-b6a8-ff87e5e149d4/c/28_witczak.pdf (dostęp 15.04.2023).

²⁰ I. Bujnowicz-Szewczyk, *Metody aktywizujące z wykorzystaniem plakatu w edukacji polonistycznej w szkole ponadgimnazjalnej*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Litteraria Polonica” 2005, t. 7, nr 2, s. 244.

KOLORYSTYKA PLAKATU

Nie sposób pominąć symboliki kolorów zawartej na plakatach filmowych. To pole interpretacyjne będzie szczególnie znaczące w przypadku plakatów artystycznych, w których ważną rolę pełni temperatura barw (znaczenie barwy ciepłej i zimnej), wykorzystana paleta barw (jeżeli znany jest autor plakatu, warto się też zastanowić, czy paleta ta jest charakterystyczna dla danego autora), rodzaj barw (np. barwy ziemi, wody), znaczenie konkretnych kolorów (do sprawdzenia wraz z uczniami w słownikach²¹). Na kolory można spojrzeć zarówno przez pryzmat pól semantycznych im przypisanych (np. znajdujemy na plakacie kolor, szukamy jego znaczenia i odczytujemy go w kontekście całego dzieła), jak i odwrotnie – przez pryzmat palety kolorystycznej, która jest dla danego elementu standardowa (np. zauważamy na plakacie do *Małego Księcia* kulę, którą kojarzymy z planetą, jednocześnie dostrzegamy, że jej kolory są niestandardowe, ponieważ planeta barwy czerwonej jest pozbawiona wody, podczas gdy planetę z akcentem koloru niebieskiego wyobrażamy sobie jako Ziemię, w której zamiast czerwonego doszukiwalibyśmy się koloru zielonego – możemy więc zastanowić się nad znaczeniem tej zmiany, nałożenia kolorów innych niż spodziewane). W odniesieniu do barw warto ponadto analizować ich intensywność, nasycenie oraz kontrast budowany przez nie na plakacie. Od zawsze przecież „barwy niosły i niosą w kulturze wielorakie znaczenia symboliczne, prowadzić mogą zatem do wzbogacających literacko konotacji”²² – na takie właśnie konotacje warto stworzyć przestrzeń na lekcji języka polskiego.

ELEMENTY NA PLAKACIE

Poddać analizie i interpretacji warto również elementy znajdujące się na plakacie – zarówno postaci, jak i inne jego komponenty. Wiele pól interpretacyjnych otwiera zawsze analiza bohaterów literackich zarysowanych na plakatach filmowych, szczególnie jeżeli są oni wyposażeni w strój pasujący do epoki lub atrybuty silnie z nimi związane. Uczniowie chętnie zwracają uwagę na wygląd zewnętrzny postaci przedstawionej na plakacie – patrzą nań głównie pod kątem tego, czy zgodny jest on z wyglądem przedstawionym

²¹ Zob. W. Kopaliński, *Słownik symboli*, Warszawa 1991.

²² K. Rybicka, *Fizyka barw w literaturze, czyli o spotkaniach humanistyki z naukami przyrodniczymi*, w: *Kolor w literaturze*, red. J. Bielska-Krawczyk, Toruń 2012, s. 27.

w lekturze (dyskusja na ten temat zawsze może być powodem zajrzenia do pierwotnego tekstu lektury, a spotkanie z książką, w obecnie trwającym kryzysie czytelnictwa²³, będzie dla ucznia wyjątkowo cenne). Warto zresztą, aby uczniowie interpretowali nie tylko cechy zewnętrzne postaci. Również cechy wewnętrzne bohaterów, które zdradza ich ubiór, przypisane im atrybuty czy wyraz twarzy, warto poddać analizie na lekcji. Już Roman Ingarden, tworząc teorię dzieła literackiego, podkreślał, że „samo dzieło literackie (w przeciwstawieniu do jego konkretyzacji) jest tworem schematycznym. To znaczy, że niektóre jego warstwy, zwłaszcza warstwa przedmiotów przedstawionych i warstwa wyglądown, zawierają w sobie »miejsca niedookreślenia«²⁴. I tych właśnie miejsc warto poszukiwać w praktyce szkolnej. Choć dla uczniów, szczególnie szkół podstawowych, teoria Ingardena może okazać się zbyt wymagająca, to w umyśle nauczyciela z pewnością otworzyć może nowe furtki interpretacyjne. W zakresie elementów innych niż postacie, zamieszczonych na plakacie filmowym, warto natomiast zwrócić uwagę na ich symbolikę, np. ubioru chłopca czy obecności kuli (planety?) na plakacie Jerzego Flisaka do *Małego Księcia*.

LITERNICTWO

Liternictwo (czy też typografia – pojęcia te często stosuje się zamiennie) na plakacie filmowym zawsze odgrywa dużą rolę. Elwira Bolek podkreśla wagę

²³ To, jak cenne są spotkania z książką, pokazuje chociażby ostatni raport o stanie czytelnictwa, przygotowany przez Bibliotekę Narodową. Czytamy w nim, że: „[na] pytanie o lekturę co najmniej jednej książki w ciągu 12 miesięcy poprzedzających badanie twierdząco odpowiedziało 38% respondentów”. Zob. *Stan czytelnictwa książek w Polsce w drugim roku pandemii (2021–2022)*, red. Z. Zasacka, R. Chymkowski, Biblioteka Narodowa, s. 11, <https://www.bn.org.pl/download/document/1656416398.pdf> (dostęp 15.04.2023). Dane dotyczące bibliotek również są alarmujące, ponieważ „[w] ciągu kilkunastu lat z 7 tysięcy placówek zostało w Polsce mniej niż tysiąc, a i to nie wszystkie zajmują się głównie książkami”. Zob. P. Słowiński, *Wieczór z Dolnego Śląska: kryzys czytelnictwa?*, Radio Wrocław, 20.02.2023, <https://www.radiowroclaw.pl/articles/view/127724/Wieczor-zDolnego-Slaska-Kryzys-z-czytelnictwem> (dostęp 15.04.2023). Kryzys czytelnictwa jest zatem zauważalny.

²⁴ R. Ingarden, *Formy poznawania dzieła literackiego*, „Pamiętnik Literacki” 1936, nr 33/1/4, s. 165.

tych elementów i sytuuje je w grupie werbalnego systemu semiotycznego plakatu (wyróżnia go obok systemu wizualnego)²⁵. Pod pojęciem liternictwa rozumiem nie tylko to, jakie treści tekstowe zamieszczone są na plakacie, ale także w jaki sposób je zamieszczono – chodzi tu zwłaszcza o rodzaj fontu, jego rozmiar, kolor, dodanie cienia, ramki lub inne efekty, które zastosowano, nie tylko w odniesieniu do samego tytułu, ale nieraz też dodatkowych informacji na plakacie (zwykle dotyczących reżysera, aktorów, ale czasem zawierające również elementy pełniące funkcje głównie marketingowe). Co istotne, na ten aspekt można zwrócić uwagę zarówno w odniesieniu do plakatów artystycznych, jak i fotograficznych, zarówno wykonanych ręcznie, jak i komputerowo. Niewątpliwie celem każdego plakatu filmowego jest prezentowanie danego filmu, toteż jego tytuł (prawdopodobnie²⁶) zawsze się na nim pojawi, a jego obecność wystarczy do tego, by był powodem do podjęcia szkolnej dyskusji. Nawet jeżeli nie jest szczególnie wyeksponowany – to też go w jakiś sposób wyróżnia, przynajmniej na tle innych plakatów filmowych.

KOMPOZYCJA

Uwagze ucznia i nauczyciela nie powinna umknąć także kompozycja plakatu filmowego, tym bardziej, że – jak podkreśla Ilona Bujnowicz-Szewczyk – plakat właściwy to właśnie „forma kompozycji plastycznej”²⁷, więc kompozycję tę warto rozpoznać. Nad jakimi jej aspektami powinniśmy się zastanowić? Przede wszystkim nad samym układem elementów: jak usytuowane są wobec ram plakatu, jak wobec siebie i wreszcie co wybija się na pierwszy plan. Ciekawym zabiegiem jest zestawienie tego, co jest w centrum plakatu, a co – zdaniem uczniów – w centrum lektury. Zadanie to będzie szczególnie rozwijające, jeżeli centra obu kompozycji, tekstowej i plakatowej, będą inne.

²⁵ Zob. E. Bolek, *Język i obraz w plakacie teatralnym – analizy multimodalne*, <https://phavi.umcs.pl/at/attachments/2019/1104/214023-jezyk-i-obraz.pdf> (dostęp 15.04.2023).

²⁶ Trudno formułować jednoznaczne zdanie na ten temat, wszak mimo zapoznania się z wieloma plakatami filmowymi, nie sposób przyznać, że znam je wszystkie, bowiem wystarczy jeden plakat filmowy, na którym nie pojawia się tytuł filmu, by mej tezie zaprzeczyć.

²⁷ I. Bujnowicz-Szewczyk, *Metody aktywizujące z wykorzystaniem plakatu w edukacji polonistycznej w szkole ponadgimnazjalnej*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Litteraria Polonica” 2005, nr 7, s. 231.

Ponadto warto zainteresować się także innymi aspektami układu kompozycyjnego, takimi jak: proporcje, przenikanie się kształtów czy najważniejsze punkty kompozycyjne.

(RO)ZBIEŻNOŚĆ Z TEKSTEM

Anna Węgrzyniak, pisząc o czytaniu literatury (także z uczniami), wyznaje: „Jako stary belfer jestem zwolennikiem czytania uważnego, uwzględniającego wszystkie sygnały stylistyczne pomocne w zrozumieniu dzieła”²⁸. Sygnały sprzyjające takiemu czytaniu mogą płynąć także spoza dzieła, z szerokich kontekstów, w których dzieło to się obraca, w tym także z plakatu filmowego, który doskonale nadaje się do badania zbieżności i rozbieżności z tekstem lektury, w obu swoich wersjach: fotograficznej i artystycznej. Uczniowie wprost kochają szukać różnic i podobieństw – z ich punktu widzenia to ciekawe wyzwanie, a z punktu widzenia nauczyciela świetny sposób na sprawdzenie (lub wcześniej: zmotywowanie do) uważnego czytania tekstu. Dalej można oczywiście przejść do analizy (ro)zbieżności także między samą adaptacją filmową a oryginałem. Takie działanie (czy to z plakatem, czy samym filmem) warto zapowiedzieć jednak jeszcze przed przystąpieniem uczniów do lektury. Co więcej, w tym momencie można pokazać również plakat filmowy – pytając uczniów o to, czego spodziewają się po lekturze zapowiadanej takim plakatem (analogiczne zadanie można wykonać, analizując okładki książek). Lektura uczniów jest wtedy ukierunkowana na badanie słuszności ich przypuszczeń, opartych na tym, jak odbierają poszczególne elementy plakatu oraz na ich porównaniu z treścią książki. Przykładowo dla przywołwanego już plakatu *Małego Księcia* z pewnością przedmiotem dociekań uczniów stanie się kwestia ubioru/wyglądu chłopca przedstawionego na plakacie zestawiona z elementami charakterystyki postaci zawartymi w książce.

KONTEKSTY

Konteksty również mogą poszerzyć interpretację plakatu filmowego, a wręcz w dużej mierze na nią wpłynąć, pokierować tym, w którą stronę będzie ona zmierzać. Niezależnie od tego, jaką klasyfikacją kontekstów się posłużymy,

²⁸ A. Węgrzyniak, *Czytanie literatury*, „Czytanie Literatury. Łódzkie Studia Literaturoznawcze” 2013, nr 1, s. 165.

czy wykorzystamy konteksty zaproponowane np. przez Jadwigę Puzyninę (językowy, parajęzykowy, treściowy, intertekstowy, strukturalny, społeczno-kulturowy, „dotyczący osoby autora”²⁹) czy Jerzego Bartmińskiego (założony, historyczny i stanowiony³⁰), odkryjemy wraz z uczniami bogactwo nowych interpretacji. Z pewnością uczniowie szkół ponadpodstawowych są bardziej gotowi do zaangażowania się w odczytywanie dzieła w nowych kontekstach niż uczniowie szkół podstawowych, co warto mieć na uwadze przy planowaniu pracy z plakatem filmowym w szkole.

WYBÓR

Interpretacji warto poddać również kwestię wyboru elementów widniejących na plakacie filmowym. Można się zastanowić nad tym, dlaczego autor plakatu wybrał takie, a nie inne postacie czy detale, dlaczego nadał im konkretne kolory czy dlaczego ustawił wszystkie elementy w takiej właśnie kompozycji. Omówienie to zawsze warto połączyć z pytaniem o to, jak to samo zrobiłby uczeń: czy również dokonałby takich wyborów? (jeśli nie – dlaczego?). Jeżeli uczniowie obejrzą także film będący adaptacją lektury – propozycją zadania może być stworzenie plakatu filmowego. Warto jednak pamiętać, że samodzielne konstruowanie go nie może być celem samym w sobie, wszak – jak podkreśla Ilona Bujnowicz-Szewczyk – „wykonanie plakatu nie jest celem, końcem działań edukacyjnych, jeżeli nie towarzyszy mu prezentacja. W jej trakcie uczniowie mogą dalej grać swe role redaktorów, pracowników reklamy różnych instytucji, badaczy itp., co podnosi walory ich wystąpień, ale też utrudnia zadanie”³¹. Realizacja plakatu filmowego może być ciekawa nawet wtedy, gdy film do danej lektury jeszcze nie powstał – wówczas będzie to całkowicie autorska kreacja ucznia, oddająca jego wyobrażenie na temat tego, o czym przede wszystkim jest książka i jak można by ją zekranizować.

²⁹ Zob. J. Puzynina, *Kontekst a rozumienie tekstu*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego” 1997, nr 53, s. 15–32.

³⁰ Zob. J. Bartmiński, *Kontekst założony, historyczny czy kreowany*, w: *Semantyka tekstu artystycznego*, red. A. Pajdzińska, R. Tokarski, Lublin 2001, s. 109–121.

³¹ Ibidem, s. 244.

KONKLUZJE. O WARTOŚCI PLAKATU FILMOWEGO W SZKOLNICTWIE

Powyższy wykaz sposobów analizy plakatu filmowego w szkole z pewnością nie jest wyczerpujący. Wpisane jest to w istotę samego plakatu jako tekstu kultury wartego omówienia na lekcjach języka polskiego.

Z punktu widzenia celów przedmiotowych nauczania języka polskiego, plakat jest techniką umożliwiającą bardzo wszechstronne i różnorodne zastosowanie. Może współistnieć na lekcji z innymi metodami lub technikami (polimetodyczność), zbliża zajęcia lekcyjne do warsztatów, wyzwała aktywizujący uczniów efekt nowości i świeżości działań. Pozwala na zróżnicowanie zajęć lekcyjnych tak, by były one jak najbardziej podporządkowane treściom kształcenia³².

Zróżnicowanie to może dotyczyć analizy i interpretacji kolorów na plakatach (ze zwróceniem uwagi na barwy ciepłe/zimne, paletę barw, znaczenie kolorów, rodzaje kolorów, ich intensywność, nasycenie i kontrast), elementów na nim zamieszczonych (postaci, ich atrybutów i innych detali), liternictwa (font, kolor, rozmieszczenie tekstu), kompozycji (umieszczenia elementów plakatu w konkretnych miejscach), (ro)zbieżności treści plakatu z treścią lektury, kontekstów (np.: historycznych, społeczno-kulturowych, językowych), emocji i nastrojów (z naciskiem na odczucia uczniów) oraz samego wyboru (elementów zamieszczonych na plakacie, ich układu, kolorów i wszystkich innych aspektów już wskazanych – z możliwością samodzielnego stworzenia przez uczniów własnego plakatu filmowego). Niech tekst ten stanie się przyczynkiem do dalszych rozważań o możliwościach wykorzystania plakatu filmowego w praktyce edukacyjnej, a przynajmniej niech zaznaczy lukę badawczą w tym zakresie.

---

³² Ibidem, s. 249.

Bibliografia

- Bobiński Witold, *Film fabularny w dydaktyce literatury – spojrzenie w podwójnej perspektywie*, w: *Przygotowanie ucznia do odbioru różnych tekstów kultury*, red. A. Janus-Sitarz, Universitas, Kraków 2004.
- Budzik Justyna Hanna, Kasprzak Marta, *O pewnej tendencji (współczesnego) kina francuskiego... „Kino przedmieść” i jego wizualne parateksty na przykładzie „Nienawiści” Mathieu Kassovitza i „Nieustraszonej” Danielle Arbid*, „Panoptikum” 2020, nr 23.
- Bujnowicz-Szewczyk Ilona, *Metody aktywizujące z wykorzystaniem plakatu w edukacji polonistycznej w szkole ponadgimnazjalnej*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Litteraria Polonica” 2005, t. 7, nr 2.
- Domurad Magdalena, *Portret emocjonalny karierowicza? Powieść Edwarda Kupiszewskiego „Za grzechy cudze i własne”*, w: *Emocje. Język. Literatura*, red. D. Staniewska, Wydawnictwo Libron, Kraków 2016.
- Ingarden Roman, *Formy poznawania dzieła literackiego*, „Pamiętnik Literacki” 1936, nr 33/1/4.
- Janus-Sitarz Anna (red.), *Edukacja polonistyczna wobec Innego*, Universitas, Kraków 2014.
- Kopaliński Władysław, *Słownik symboli*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1991.
- Kuczowska-Golińska Katarzyna, *Strategie unieważniania emocji w teatrze współczesnym*, w: *Emocje. Język. Literatura*, red. D. Staniewska, Wydawnictwo Libron, Kraków 2016.
- Michułka Dorota, Światała Sabina W., Gregorowicz Łukasz, *Czytanie pamięci: cisza, czas i emocje w opowiadaniach Idy Fink*, „Slavica Wratislaviensia. Wielkie Tematy Kultury w Literaturach Słowiańskich” 2021, nr 173.
- Plisiecki Janusz, *Plakat filmowy jako rodzaj grafiki*, w: *Od teatru żaków do Internetu. O edukacji humanistycznej w szkole*, red. B. Myrdzik, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2003.
- Puzynina Jadwiga, *Kontekst a rozumienie tekstu*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego” 1997, nr 53.
- Rybicka Kornelia, *Fizyka barw w literaturze, czyli o spotkaniach humanistyki z naukami przyrodniczymi*, w: *Kolor w literaturze*, red. J. Bielska-Krawczyk, Wydawnictwo UMK, Toruń 2012.
- Saniewska Diana (red.), *Emocje. Język. Literatura*, Wydawnictwo Libron, Kraków 2016.
- Smyczyńska Agnieszka, *Plakat filmowy jako forma komunikacji marketingowej*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Cultura” 2011.
- Szoska Maria, *Trudna obecność. Film w edukacji polonistycznej a interpretacja*, Wydawnictwo UG, Gdańsk 2019.
- Węgrzyniak Anna, *Czytanie literatury*, „Czytanie Literatury. Łódzkie Studia Literaturoznawcze” 2013, nr 1.

Źródła internetowe

- Bolek Elwira, *Język i obraz w plakacie teatralnym – analizy multimodalne*, Wydawnictwo UMCS, <https://phavi.umcs.pl/at/attachments/2019/1104/214023-jezyk-i-obraz.pdf> (dostęp 15.04.2023)
- FINA, *Olimpiada wiedzy o filmie i komunikacji społecznej. Poradnik dla uczniów i nauczycieli*, <https://fina.gov.pl/wp-content/uploads/2021/09/Poradnik-dla-uczniow-i-nauczycieli.pdf> (dostęp 30.08.2023).
- Galeria Plakatu, „*Lalka*” / „*The Doll*” (1), Polish Movie Poster, <https://galeriaplaku.com.pl/3273-lalka-the-doll-1-polish-movie-poster.html> (dostęp 15.04.2023).
- Galeria Plakatu, „*Lalka*” / „*The Doll*” (2), Polish Movie Poster, <https://galeriaplaku.com.pl/3272-lalka-the-doll-2-polish-movie-poster.html> (dostęp 15.04.2023).
- Galeria Plakatu, „*Mały Książę*”, plakat filmowy, Jerzy Flisak, <https://galeriaplaku.com.pl/1896-maly-ksiaze-plakat-filmowy-jerzy-flisak.html> (dostęp 15.04.2023).
- Słowiński Piotr, *Wieczór z Dolnego Śląska: kryzys czytelnictwa?*, Radio Wrocław, 20.02.2023, <https://www.radiowroclaw.pl/articles/view/127724/WieczorzDolnego-Slaska-Kryzys-z-czytelnictwem> (dostęp 15.04.2023).
- Witczak Anna, *Emocje, czyli o poszukiwaniu językowych środków ekspresywności w listach anonimowych*, „LinguistischeTreffen in Wrocław” 2020, Vol. 17(1), http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-6123f61a-726a-4869-b6a8-ff87e5e149d4/c/28_witczak.pdf (dostęp 15.04.2023).
- Zasacka Zofia, Roman Chymkowski, *Stan czytelnictwa książek w Polsce w drugim roku pandemii (2021–2022)*, Biblioteka Narodowa <https://www.bn.org.pl/download/document/1656416398.pdf> (dostęp 15.04.2023).

Źródło ilustracji

Il. 1. Arch. autorki

From Adaptation to Education: The Educational Potential of Film Posters

The aim of this article is to present various possibilities for using film posters as teaching aids in Polish classes when discussing set books. The author begins by explaining her reason for choosing the topic, which was primarily the fact that, according to her observations and research, students do not have a chance to study film posters in school, nor are they willing to respond to the postulates of other researchers in the field of Polish teaching. The paper distinguishes between two types of movie posters: photographic posters (featuring a fragment of a film frame) and artistic posters (original artwork). The article presents different possibilities of using both types of posters in primary and secondary educational practice. The emphasis is placed on the analysis and interpretation of colors (choice of the

color palette, use of warm/cool shades, the meaning of colors, types of colors, their intensity, saturation, and contrast), imagery (characters and their attributes), typography (lettering, color, and placement of the text), composition (arrangement of the elements of the poster), discrepancies between the content of the poster and the content of the book, relevant contexts (e.g., historical, socio-cultural, linguistic), emotions and moods (with a focus on students' feelings), as well as the artist's creative choices in general vis-à-vis the students' (alternative) design ideas. The author repeatedly points out that the issue at stake constitutes a research gap and calls for it to be taken up by other researchers as well.

Keywords: adaptation; education; film posters; Polish literature; set books

